

BOLEST V OSE

Definice

- Nepříjemný smyslový a emoční prožitek způsobený skutečným nebo možným poškozením tkání nebo popisovaný v pojmech takového poškození. Nástup je náhlý nebo pomalý, intenzita od mírné po závažnou, lze předvídat odeznění po době kratší než šest měsíců.

Tělesný komfort

- V **1. třídě Tělesný komfort** se v ošetřovatelské anamnéze zabýváme informacemi **o stavu pohody a klidu klienta** v tělesné složce jeho zdraví a **o nepřítomnosti bolesti**.
- Bolest je pro většinu lidí nejdůležitějším příznakem poruchy zdraví a do doby, než bolest vznikne, řada lidí potlačuje nebo zlehčuje jiné již přítomné projevy poruchy zdraví či nemoci.
- Bolest může nejen v pozitivním smyslu signalizovat poruchu zdraví, ale pokud je daná porucha odhalena, dále přetrvávající bolest může významně zhoršovat kvalitu života klienta v různých směrech, což v moderní medicíně není akceptovatelné.
- Proto je ve třídě Tělesný komfort bolesti věnována největší pozornost, i když do obsahu této třídy spadají i další problémy klienta.

Základní údaje

- všechny charakteristiky bolesti
- další doprovodné obtíže somatické, psychické, subjektivní, objektivní
- příčiny vzniku bolesti
- faktory ovlivňující bolest
- způsoby zvládnání bolesti klientem, účinnost způsobů
- další somatické potíže, které narušující tělesný komfort člověka
- důvody jejich vzniku
- faktory zhoršující a zmírňující jejich výskyt a rozvoj
- účinné způsoby jejich řešení klientem

Vlivy působící na vznik a vývoj tělesného dyskomfortu klienta 1

- anatomicko-fyziologické zvláštnosti nervového systému, endokrinního systému, kvalita funkcí systémů percepčních, zejména nocicepce
- individuální senzitivita k faktorům, způsobujícím tělesný dyskomfort
- individuální „nastavení prahu bolestivosti a vnímání bolesti“
- věk, pohlaví, vývojové období
- životní zkušenosti
- denní cyklus
- fyzická a psychická pohoda, odolnost, únava, vyčerpání
- stav saturace základních potřeb
- charakter kognitivních funkcí: paměti, myšlení, úsudku, pozornosti, vnímání, čítí, představivosti
- osobnost klienta, charakter jeho prožívání, chování a jednání
- vliv emocí, strachu, úzkosti, stresu, frustrace, deprivace, frustrační tolerance
- možnosti odreagování stresu z dyskomfortu
- úroveň zdravotního stavu, poruchy zdraví
- nemoc způsobující bolest, měnící citlivost na bolest (neuropatie různého původu)

Vlivy působící na vznik a vývoj tělesného dyskomfortu klienta 2

- onemocnění vyvolávající jiný dyskomfort nežli bolest (nemoci zažívacího traktu, kardiovaskulárního, dýchacího, uropoetického, pohybového, nervového, psychiatrická onemocnění)
- diagnostické, terapeutické, ošetrovatelské intervence (způsobující bolest či jiné poruchy dyskomfortu i naopak tišící a předcházející bolesti či jiným poruchám dyskomfortu)
- chyby v poskytování ošetrovatelské péče, vlivy iatrogenní
- devalvující chování profesionálů, bagatelizace až přehlížení problémů klienta, používání ironie aj.
- vliv léků, abusus drog
- vzory ve zvládnání bolesti/dyskomfortu z rodiny, imitace či identifikace se způsoby zvládnání bolesti/dyskomfortu spolupacientů při hospitalizaci
- sociální závislost
- návyky, rituály člověka při zažívání dyskomfortu/bolesti, způsoby zvládnání dyskomfortu/bolesti
- sociální role, pozice, status
- profesní zaměření (bolesti zad, migrény)
- multikultura
- vlivy přírodního prostředí (zima, vítr, déšť, teplo)

Charakteristika bolesti

- rozlišujeme pojmy bolest a bolestivost

– délka trvání:

- akutní (do 3 měsíců, např. z kůže, svalů, kloubů, kolika)
- rekurentní, trvající 3 až 6 měsíců
- chronická (delší než 6 měsíců, nejčastěji pohybového systému, bolesti hlavy, migréna, neuralgie, posttraumatická bolest, fantomová bolest, bolest při onkologických onemocněních)
- chronická recidivující
- procedurální (není chápána jako bolest běžná či nutná, vyvolavatelem je zdravotnický pracovník)

Časový průběh

- stálá,
- trvalá,
- neměnná,
- měnící se nepravidelně či v pravidelných intervalech,
- vyskytující se s přestávkami

Typ bolesti

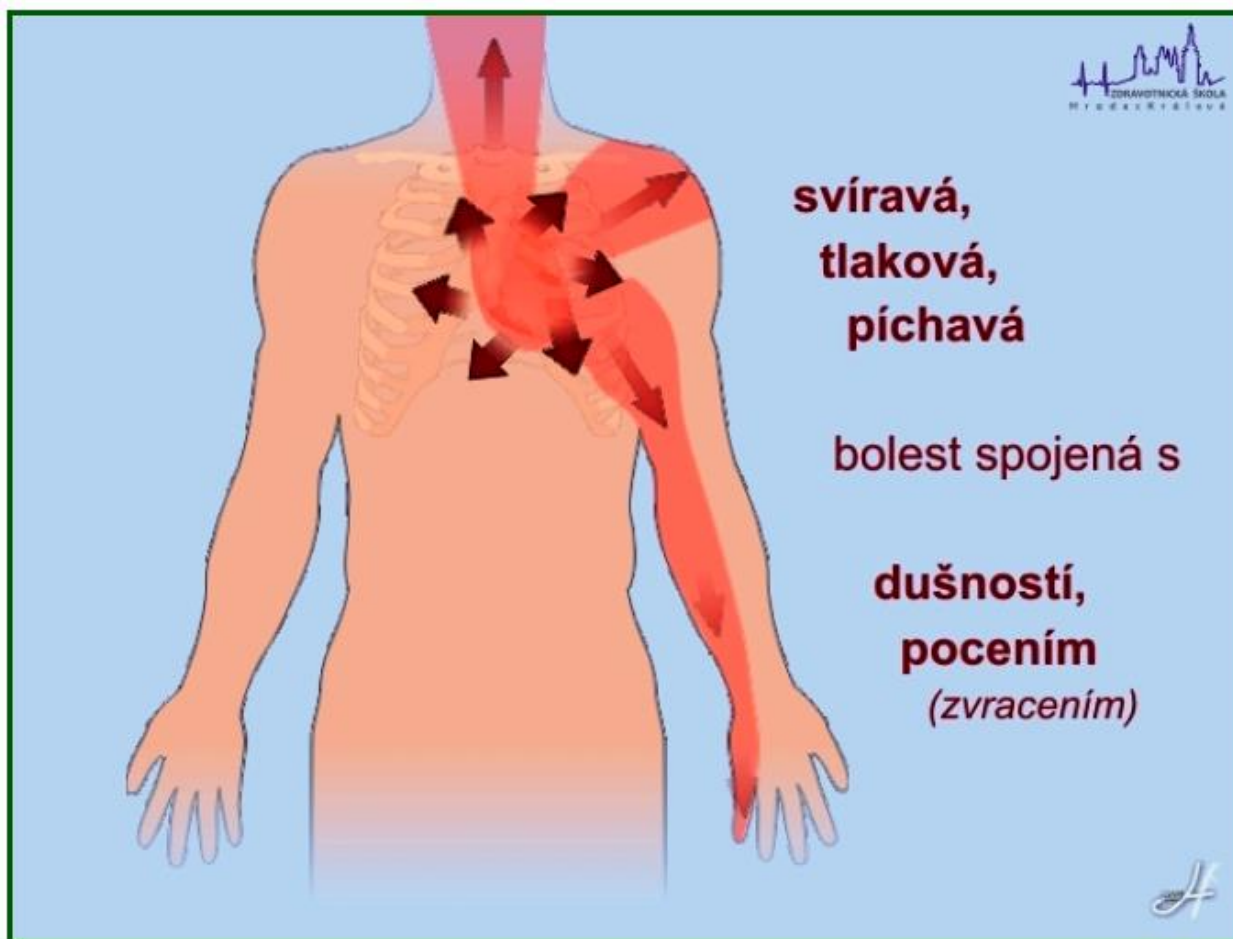
- somatická – povrchní, hluboká neútrobní (dráždění míšních kořenů vertebrogenně z výhřezu meziobratlové ploténky nebo zánětlivě, virově) – bolest vznikající z kůže, svalů, vazů, cév, nervové pleteně, serózních blan (peritonea)
- viscerální/útrobní (dráždění vegetativních nervů) – vzniká z orgánů
- bolest ze spasmů hladkého svalstva (kolika)
- bolest ischemická (stenokardie, klaudikace)
- bolest zánětlivá – bolestivé napínání v postiženém místě, tepání, šubání, pocit tepla
- bolest úrazová, ranná, „tkáňová“ – tupá, nemusí být přesně lokalizovaná
- bolest serózních blan parenchymatózních orgánů
- neuralgická bolest
- kloubní bolest

Bolest hlavy (cefalgie, cefalea)

- primární: migréna, tenzní cefalea, (klastrová bolest hlavy (vzácná, u mužů), chronická paroxysmální hemikranie, svalové spasmy
- sekundární (symptomatická): posttraumatická cefalgie, při vaskulárních poruchách, syndromu nitrolební hypertenze/hypotenze, u zánětů, expanzivních procesů, cefalgie po aplikaci či odnětí určitých látek (nitráty, kofein, alkohol, NSA, antikoncepce, antiarytmika, benzodiazepiny, barbituráty, glukokortikoidy, diuretika, hypolipidemika), cefalgie z horečky, sepse, z metabolických poruch či celkového onemocnění (hypoxie, hyperkapnie, acidóza, hypoglykémie, hypotyreóza, struma, DM, menstruační tenze, menopauza, leukemie, Hodgkinova choroba, patologické procesy v oblasti hlavy a krku - lebka, oči, uši, nos, zuby), jiné příčiny (nedostatek spánku, lumbální punkce)
- neurastenie
- nejčastější mechanismy bolestí hlavy: přímý tlak, trakce nebo torze bolestivých struktur, neuralgie, vazodilatace, záněty, spasmy svalstva, psychogenní reakce

Další typy

- kraniální neuralgie, kauzalgie
- chronická denní bolest hlavy (15 dní v měsíci, 3 měsíce po sobě)
- odynofagie
- bolest na hrudi – kardiální (stenokardie), perikardiální bolest, nebo nekardiální – pleurální či jiná, umístění bolesti: za hrudní kostí, v krajině srdeční, na zádech, mezi lopatkami, kdekoliv na hrudníku, s propagací (ústa, jazyk, krk, ramena, horní končetina, záda, mezi lopatkami, břicho), bez propagace
- bolest zad – vertebrogenní (funkční, degenerativní choroby páteře), nespecifické, z organických onemocnění páteře (infekce, trauma, tumor), kořenové, vyzařující z vnitřních orgánů (pohlavních ženských)

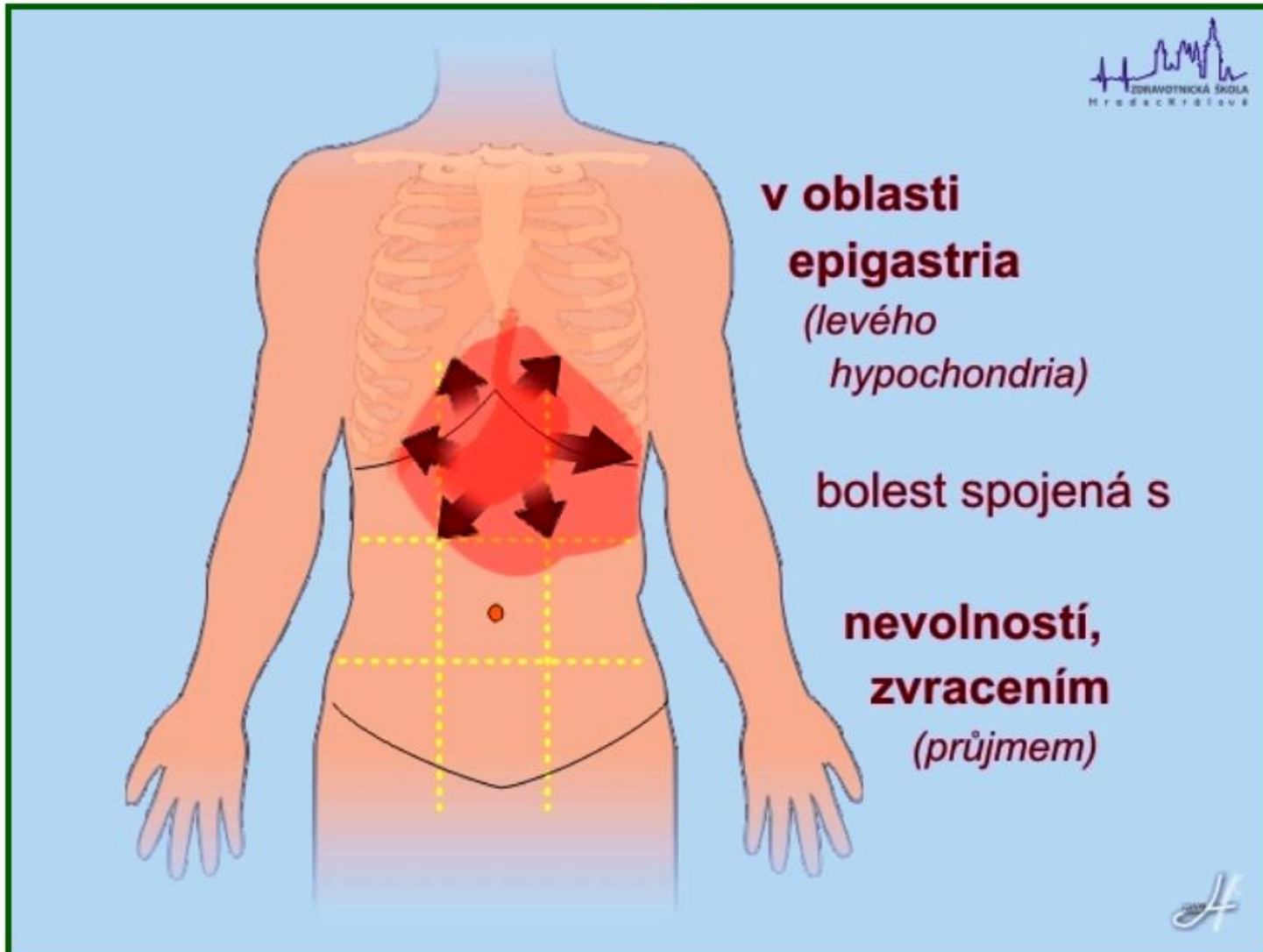

Propagace
bolesti -
stenokardie

Schéma znázorňuje stenokardii čili bolest za hrudní kostí, která vzniká při nedokrvení myokardu. Bolest má charakter svíravé, tlakové nebo píchavé bolesti. Člověk často ukazuje pěstí na dané místo, za hrudní kostí nebo v oblasti levé poloviny hrudníku. Odtud se bolest propaguje do ramen, horní končetiny (častěji levé) nebo do krku a dolní čelisti, dále i mezi lopatky a někdy i do nadbříšku. Bolest bývá spojená s dušností, pocením, zvracením. Člověk je nehybný, neklidný, bledý. Ne vždy musejí být všechny tyto doprovodné příznaky vyjádřeny.

Rozlišujeme tři stupně stavu ischemie myokardu, při kterých stenokardie vzniká. Tzv. stabilní angina pectoris znamená vznik bolesti nejčastěji po ránu, při chůzi, při přechodu z tepla do chladu. Většinou vzniká při námaze, ustoupí po podání nitrátů. Trvá do 5 minut. Pokud vznikne stenokardie v klidu nebo nově, pak mluvíme o tzv. nestabilní angině pectoris. Ta reaguje na nitráty již hůře, s delším časovým odstupem. Pokud bolest trvá více než 20 minut a nereaguje na podání nitrátů, jde o akutní infarkt myokardu.

- bolest břicha, břišní dyskomfort, epigastrická bolest, pálení, kolika
 - bolest somatická: ostrá, přesné lokalizace, iradiace chybí, palpační bolestivost v místě bolesti, místní kožní přecitlivělost, místní iritace pobřišnice, vzniká na podněty mechanické, chemické, termické
 - bolest viscerální: tupá, difuzní, iradiace typická dle orgánu, chybí stažení břišní stěny, vzniká na podnět napětí stěny orgánu, tah za mesenterium, cévní poruchy
- bolesti kloubů vznikají drážděním nervových zakončení, zvýšeným tlakem ve tkáni nebo úrazem
- příčiny: kongenitální či získané - infekční, zánětlivé, degenerativní (gonartróza, koxartróza), enteropatické (u morbus Crohn, ulcerózní kolitidy), endokrinní, metabolické (dna), neuropatické, hematologické (hemarthros), polékové (u antikoagulační léčby, po kortikoidní léčbě), neoplastické, kolagenózy, traumata
- dysurie
- dysmenorea

Bolest žaludku je lokalizována do oblasti středního epigastria a levého hypochoondria.

Onemocnění žaludku se vedle bolesti projevuje tzv. epigastrickým diskomfortem, tj. souborem malých příznaků. Patří k nim dyspepsie, tlak v žaludku, nauzea.

Bolest při žaludečním vředu v oblasti žaludku vzniká krýtce po jídle, propaguje se do pravého i levého hypochoondria (podžebří), bývá spojena s pálením žáhy, s nevolností, nechutenstvím, úleva nastává po vyzvracení.

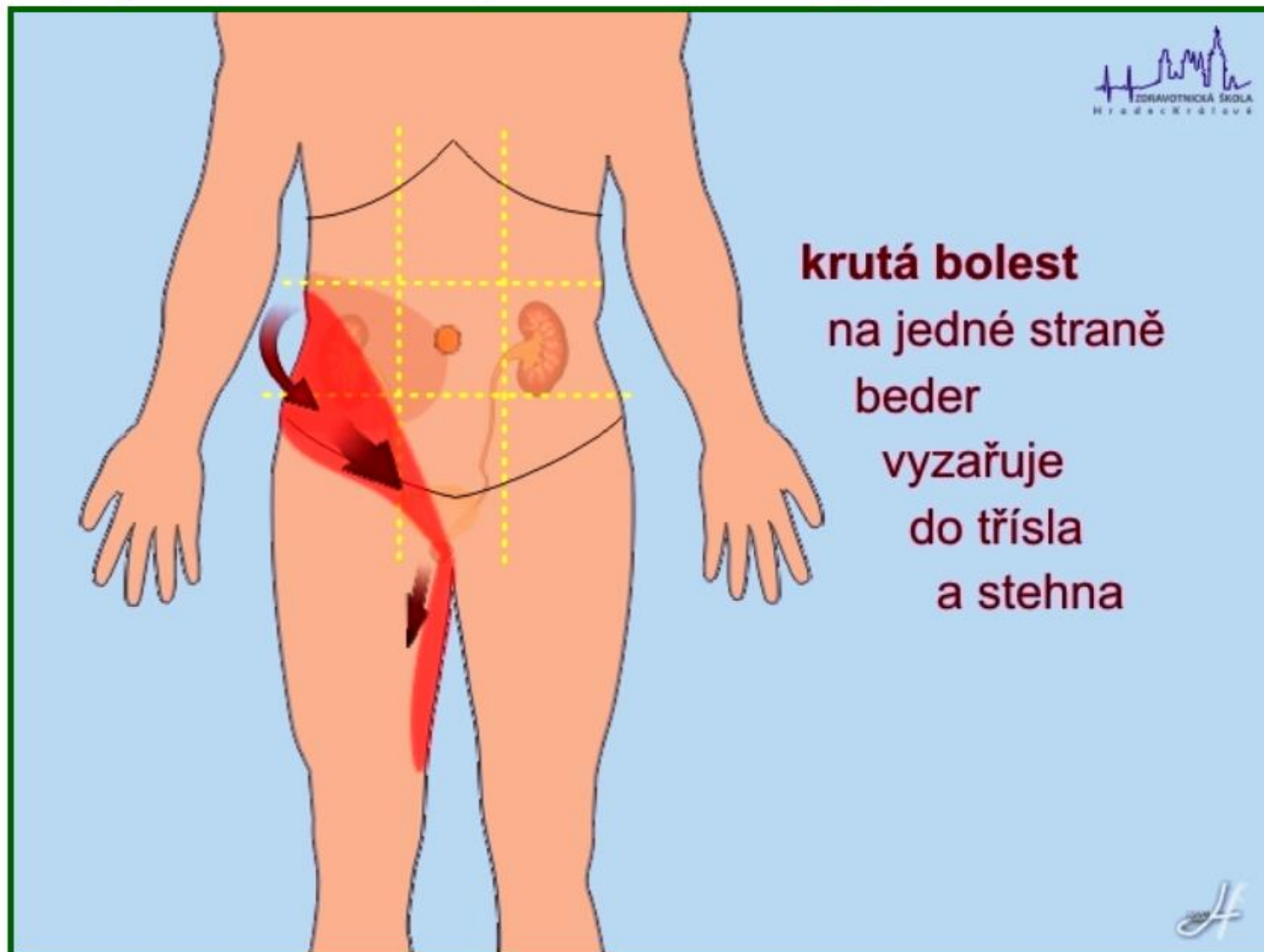
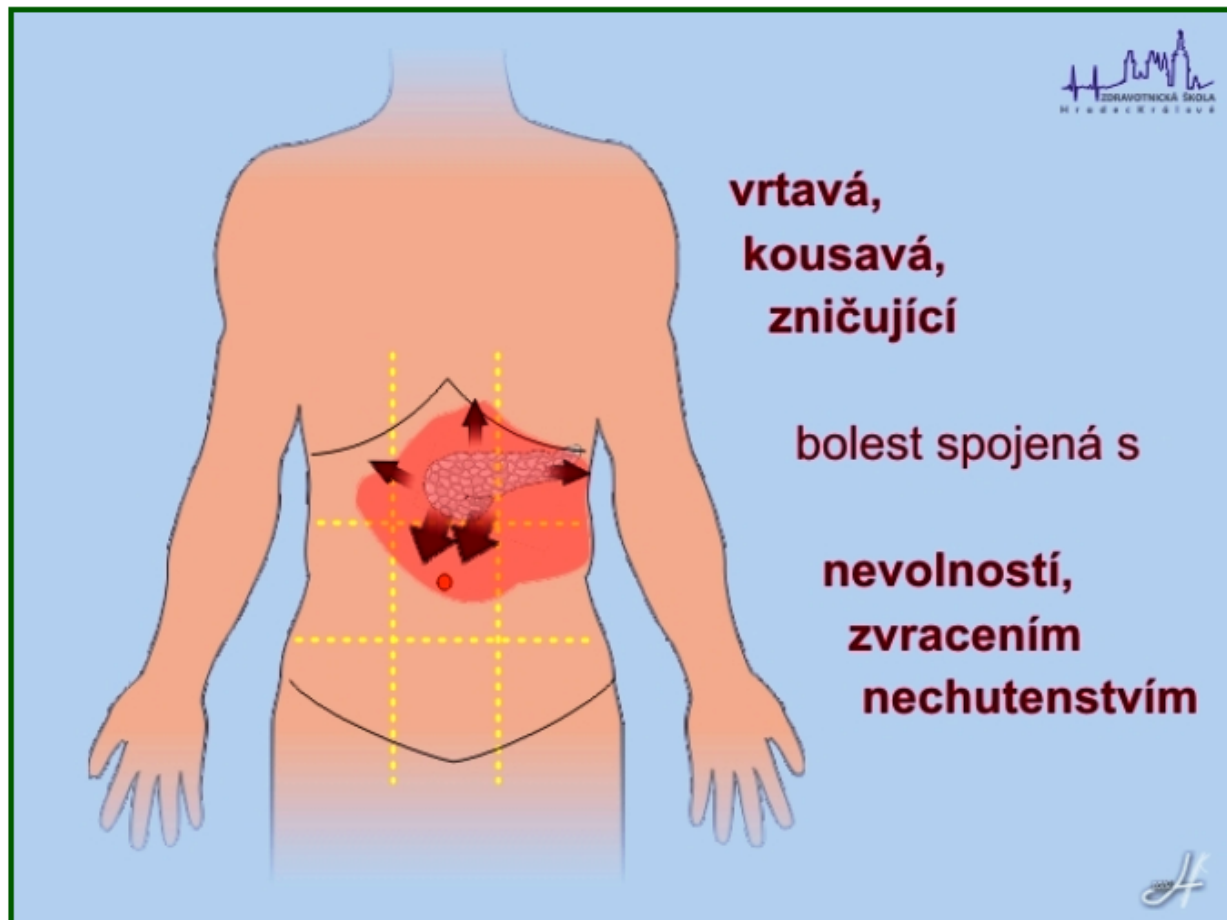

Schéma znázorňuje ledvinnou koliku. Močový konkrément při ní prochází z pánvičky ledvinné močovodem do močového měchýře. Bolest vzniká náhle, bez varování, je krutá, může být provázená nauzeou, zvracením, pocením a někdy i nucením na stolici. Bolest se šíří z kostovertebrálního úhlu, vyzařuje dopředu do třísla, někdy u žen i do labia pubis (stydkého pysku), u mužů do testis (varlete) a dále se šíří na vnitřní stranu stehna.

Bolest pocházející ze slinivky břišní je lokalizovaná do nadbříšku. Pásovitě se šíří podél obou oblouků žeberních pod lopatky nebo se šíří přímo do zad.

Akutní bolest pankreatu je spojována s nauzeou, zvracením bez úlevy, tachykardií, poklesem systémového tlaku. Pacient zaujímá strnulou polohu, je bledý, opocení, úlevu mu přináší stlačení daného místa nebo skrčení. Pozorujeme ji u akutní pankreatitidy.

Chronická bolest pankreatu je u chronické pankreatitidy. Bolest bývá často vyvolána jídlem, zejména nedodržením doporučeného dietetického režimu. Chronickou bolest pankreatu provází nechutenství, úbytek hmotnosti, nadýmání, řídké stolice.

U tumoru pankreatu se objevuje intenzivní bolest v epigastriu, která se šíří do zad. Tumor se manifestuje nauzeou, zvracením, dyspepsií, slabostí, úbytkem hmotnosti. Bolest u tumorů pankreatu je velmi intenzivní, nutí pacienta vyhledávat úlevovou polohu např. na břicho, vsedě, vkleče na všech čtyřech končetinách.

Topologie a šíření (**radiace**)

- některé typy bolesti jsou lokalizovány vždy stejně, některé typy svoji lokalizaci mění (např. u appendicitis),
- některé jsou různě stěhovavé,
- některé se z určitého místa šíří do okolí v různých, často typických směrech

Intenzita

- **slabá/mírná** (lze od ní odpoutat pozornost)
- **střední** (již odpoutává pozornost, nedovoluje se soustředit, je neodbytná)
- **silná** (úplná koncentrace na bolest, provázená vegetativními příznaky)
- **nesnesitelná** bolest (ruší zábrany, konvence, dostupuje až do šoku)
- hodnocení intenzity pomocí různých stupnic

Kvalita - charakter

- při popisu hrají úlohu vyjadřovací schopnosti a míra inteligence. Zkuste navrhnout ...

Kvalita - charakter

- trvalá, stálá, intermitentní, kolikovitá, jasná, temná, určitá, neurčitá, blesková, vystřelující, plošná, bodová, pásovité, střízlivá, neodbytná, mučivá, zničující, palčivá, pálivá, žhavá, bodavá, píchavá, tepavá, škubavá, vrtavá, dloubavá, rýpavá, tahavá, trhavá, řezavá, tlaková, drásavá, drtivá, kousavá, křečovitá, tíživá, svíravá, pulsující, tíha, těžkost
- vznik: náhlý, z plného zdraví, pomalu, z neurčitého dyskomfortu
- časový průběh: bolest stálá, trvalá, neměnná, intermitentní, se zvyšující se intenzitou v čase, ustupující časem

Tolerance k bolesti

- závisí na pohlaví, věku, denní době, únavě, klidu, tichu, omezení vjemů zrakových, sluchových, odvrácení pozornosti, vliv endorfinů

Faktory ovlivňující bolest

- podněty **vyvolávající** bolest: jídlo, polykání, typ potravy, námaha, pohyb, hluboké dýchání, kašel, poloha těla, léky (NSA)
 - bolest spontánní, klidová, námahová, po palpaci
- podněty **zhoršující** bolest: jídlo, vyprazdňování, kašel, kýchání, pohyb, prudký pohyb, fyzická zátěž, poloha (předklon, záklon, rotace), prochlazení
- podněty **zmírňující** bolest: relaxace, sociální posilování, placebo, jídlo, vyprázdnění se, poloha, vertikalizace, nehybnost, klid, pohyb, poloha úlevová, teplo, chlad, zvracení, povrchní dýchání, potlačení kašle, léky nejen na bolest (antacida), neexistuje žádný úlevový mechanismus (u stenokardie)

Související problémy

Někdy bývají označovány jako indikátory bolesti

– změny psychiky:

- změny nálad a pocitů (úzkost, strach, deprese, frustrace, beznaděj, citová labilita)
- změny myšlenek a postojů (generalizace, hypochondrie, katastrofický způsob myšlení, negativismus, změny hodnotového systému)
- zúžení pozornosti, změny percepce a orientace
- změny sebekoncepce a sebepojetí (pocity méněcennosti, nedůvěry ve vlastní síly, soustředění na sebe)
- změny sociálních vztahů (agrese, izolace, hostilita)
- změny existenčních podmínek (profesních, finančních, životních plánů)
- ochranná gesta, ochranné chování, rozrušené chování, podrážděnost, snížení kontaktů

- **vegetativní doprovodné příznaky:** nausea, nechutenství, hubnutí, (výjimečně příbytek na hmotnosti, např. u ulcerací duodena), zvracení, zblednutí, zrudnutí, piloerekce, „husí kůže“, pocení, změny svalového napětí, průjem, obstipace, pomočení, slzení, mydriáza, zvýšená teplota, hypertenze/hypotenze, tachykardie, tachypnoe, dušnost, jiné poruchy dýchání (hypopnoe), může dojít až k rozvoji šokového stavu
- **další** doprovodné příznaky: naříkání, vzdychání, pláč, křik, změny výrazu tváře, únava, vyčerpanost, snížení svalové síly, snížení výkonnosti fyzické i psychické, poruchy spánku, změny chuti k jídlu a v jídle, změny sebepéče, sexuální dysfunkce
- porucha vědomí, zapadnutí jazyka, hypoxie, útlum dechového centra, křeče, riziko aspirace u zvracení, poranění, aura, poruchy smyslového vnímání

Denní záznam bolesti podle Melzacka

NÁVOD: Zaznamenejte intenzitu bolesti číslem v příslušné kolonce

0 - žádná

1 - mírná

2 - nepříjemná

3 - intenzivní

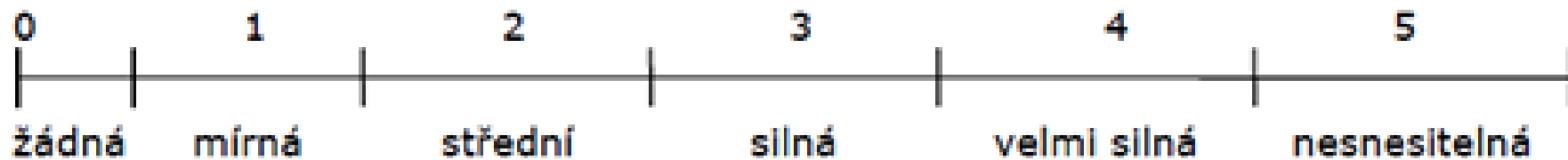
4 - krutá

5 - nesnesitelná

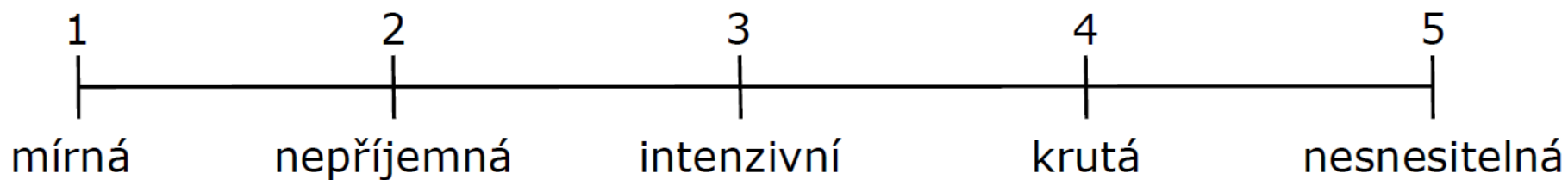
Uvedte počet hodin spánku a počet tablet, které jste užili na tišení bolesti.

	Ráno	Poledne	Večer	Noc	Léky	Spánek
Pondělí						
Úterý						
Středa						
Čtvrtek						
Pátek						
Sobota						
Neděle						

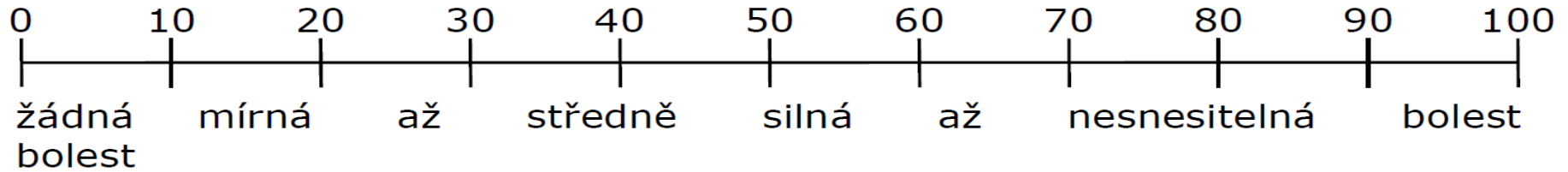
Jednoduchá deskriptivní škála bolesti

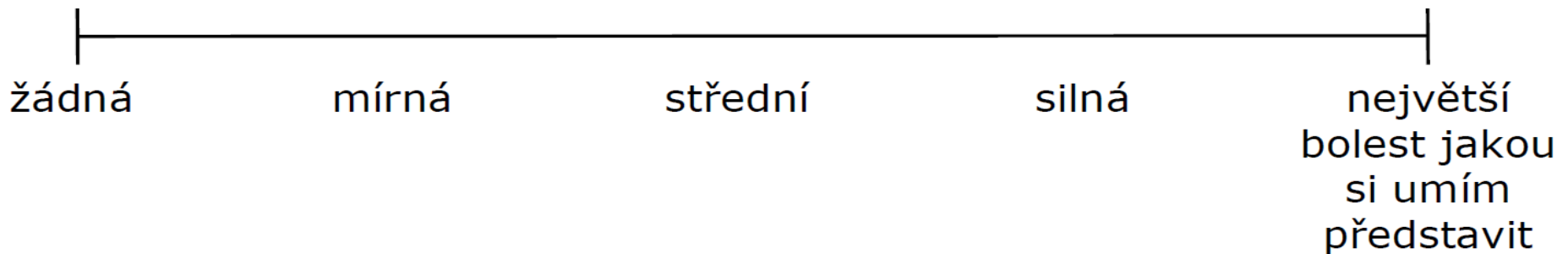
Melzackova škála bolesti

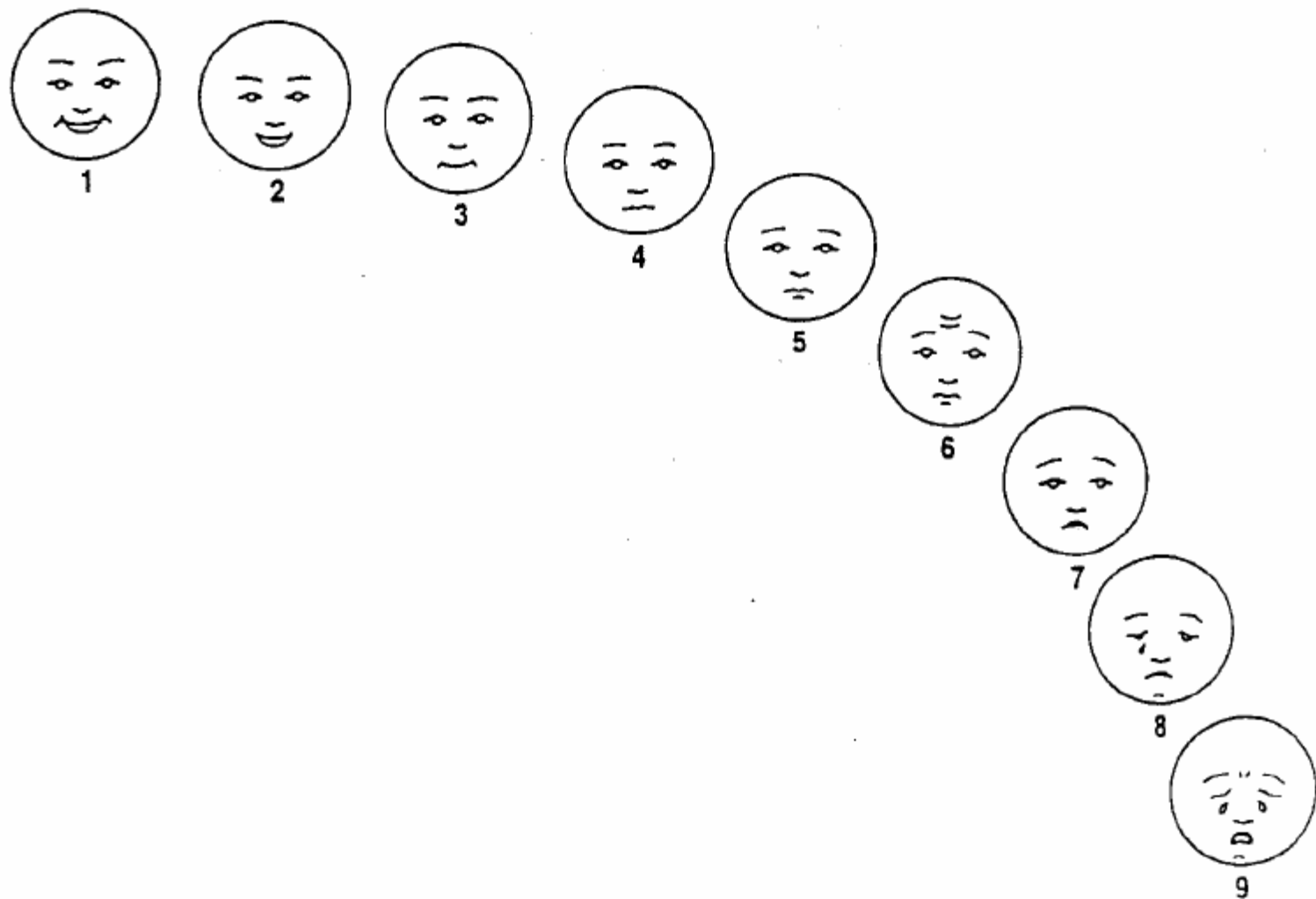
Numerická škála bolesti

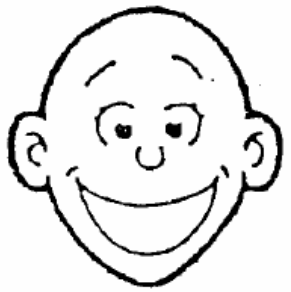
Vizuální analogová škála bolesti

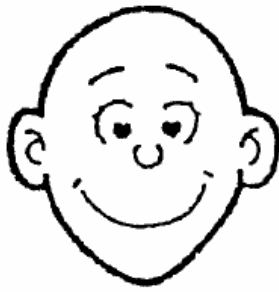
Škála dětských obličejů pro měření bolesti (J. Bavor)

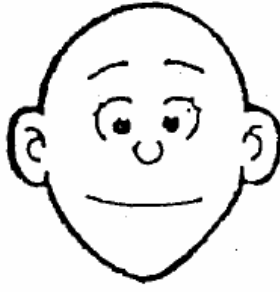
Škála výrazů obličeje pro měření bolesti

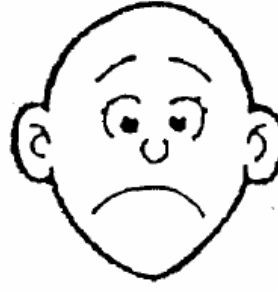
0

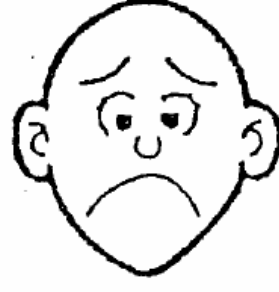
1

2

3

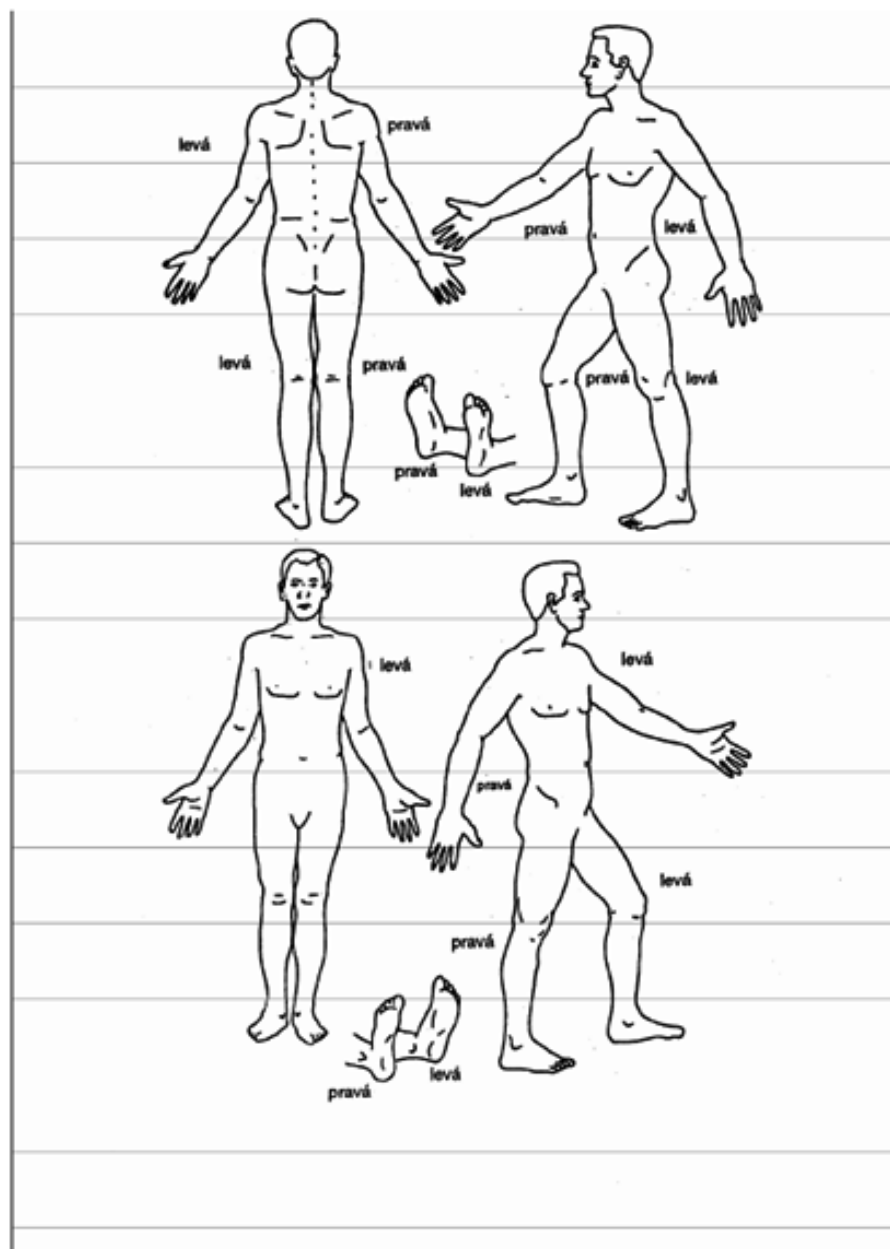

4

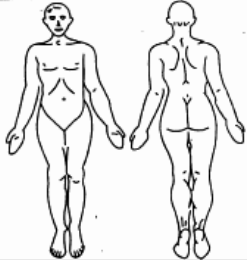
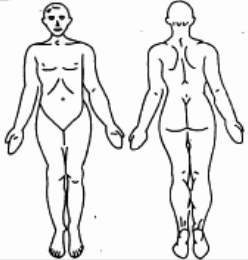
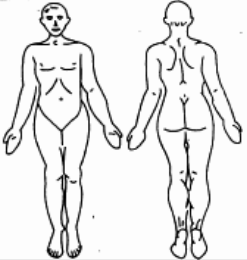
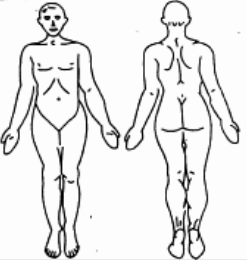
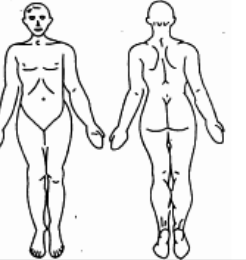

5

Mapa bolesti (M. S. Margoles, 1983)

ZÁZNAM HODNOCENÍ BOLESTI

DATUM					
ANALGETIKA					
TOPOLOGIE Kde to bolí? Propagace bolesti (zakresli šipkou)					
INTENZITA Jak moc to bolí? (označ číslicí na stupnici, např. 7)	nejvýše možná bolest 10 ↑ 5 ↓ 1 žádná bolest	nejvýše možná bolest 10 ↑ 5 ↓ 1 žádná bolest	nejvýše možná bolest 10 ↑ 5 ↓ 1 žádná bolest	nejvýše možná bolest 10 ↑ 5 ↓ 1 žádná bolest	nejvýše možná bolest 10 ↑ 5 ↓ 1 žádná bolest
KVALITA Jak to bolí? (pulzující, řezavá, tupá, pálivá, apod.)					
ČAS Kdy to bolí?					
OVLIVNITELNOST Co zmírňuje bolest? Co zesiluje bolest?					
REAKCE NEMOCÉHO NA BOLEST					
PODPIS SESTRY					

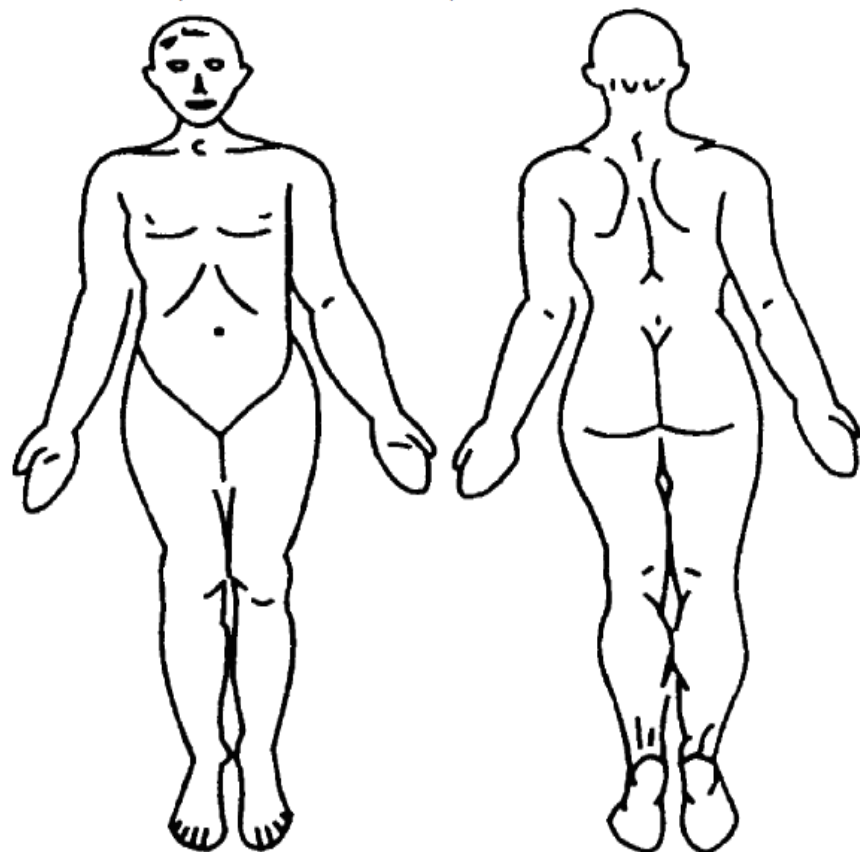
ZÁZNAM JEDNORÁZOVÉHO ZHODNOCENÍ BOLESTI

1. TOPOLOGIE

Kde to bolí

.....
.....

Zakreslete do lidské postavy, kde nemocný bolest udává, šipkami kam bolest vystřeluje.
Eventuelně může provést zakreslení i nemocný sám.

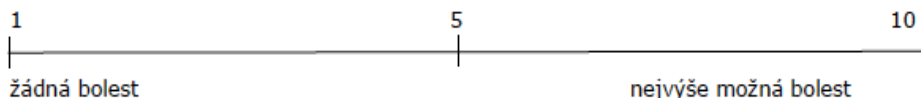

Propagace bolesti:

.....
.....

2. INTENZITA

Jak moc to bolí?

3. KVALITA

Jak to bolí?

- pulsující řezavá kolikovitá intenzivní dusivá tupá
 nesnesitelná pálivá krutá trýznivá

4. ČAS

Kdy to bolí?

Na čem je bolest závislá?

Jak dlouho trvá?

5. OVLIVNITELNOST

Co zmírňuje bolest?

- klid úlevová poloha komprese rukama zaměření pozornosti jiným směrem
 relaxace sugesce
stimulace kůže: chladem teplem mastí

Léky (jaké, kolik, jak dlouho, jak často):

.....
.....

Co zesiluje bolest?

.....
.....

6. REAKCE NEMOCNÉHO NA BOLEST

- pláč křik strach úzkost dobrá tolerance bolesti
 špatná spolupráce agresivita

DATUM:

PODPIS SESTRY:

**Komfort/tělesný komfort/akutní
bolest**

00132

Určující znaky

Subjektivní

- sdělení nebo označení bolesti
- změněná chuť k jídlu a změna příjmu potravy
- úzkost
- strach

Objektivní

- obranné chování pacienta (úlevové polohy, gestikulace)
- bolestivý výraz v obličeji, grimasy
- strnulé či roztřesené pohyby
- egocentrismus (pacient soustředěn na sebe)
- zúžené vnímání okolí - změna vnímání času, omezená interakce s lidmi a prostředím
- silně expresivní chování (neklid, pláč, sténání, vzdychání, zívání)
- autonomní reakce organismu (pocení, změny krevního tlaku, pulzu, dýchání, rozšířené zornice)
- autonomní změny svalového napětí (ochablost až ztuhlost)
- panika

Očekávané výsledky

- pacient chápe příčiny vzniku bolesti
- pacient je schopný o bolesti a jejích projevech hovořit
- pacient je schopen sledovat bolest
- pacient se naučí metodám zmírňujícím bolest
- pacient dodržuje farmakologický režim
- pacient zná a využívá některé relaxační techniky
- pacient klidně spí
- pacient udává, že je bolest zmírněna/zvládnuta
- pacient dosahuje co nejlepší kvality života

Ošetřovatelské intervence

Posouzení příčin a souvisejících faktorů

- posud' bolest (lokalizace, charakter, nástup, trvání, častost, závažnost:stupnice 0-10), zhoršující faktory, změny bolesti během dne
- posud' ovlivnitelnost bolesti
- posud' možné patofyziologické či psychologické příčiny bolesti
- pozoruj neverbální projevy bolesti
- všímej si chování pacienta a jeho změn
- sleduj fyziologické funkce, které se při bolesti mění
- zhodnoť vliv bolesti na spánek pacienta, tělesnou a duševní pohodu

Prováděcí intervence

- vezmi v úvahu předchozí zkušenosti pacienta s bolestí a jejím zvládnutím
- zajisti klidné prostředí
- pečuj o pohodlí pacienta
- podávej analgetika dle ordinace a s přihlédnutím k aktuálnímu stavu pacienta
- sleduj vedlejší účinky léků
- umožni pacientovi kontrolu nad podáváním léků
- pomoz pacientovi se změnou polohy

posílení zdraví

- zapoj pacienta do poskytované péče
- ved' příbuzné k podpoře pacienta

**Komfort/tělesný
komfort/chronická bolest**

00133

Definice

- Nepříjemný smyslový a emoční prožitek způsobený skutečným nebo potenciálním poškozením tkání nebo popisovaný v pojmech takového poškození.
- Nástup je náhlý nebo pomalý, intenzita od mírné po závažnou, výskyt konstantní nebo recidivující, nelze předpokládat nebo předvídat odeznění.
- Trvání bolesti přesahuje šest měsíců.

Příčiny vzniku

- chronické fyzické nebo psychosociální postižení

Určující znaky - subjektivní

- vyslovená nebo zašifrovaná stížnost, zpráva
- strach z opakování obtíží
- neschopnost pokračovat v dřívějších činnostech
- změny spánku
- únava
- nechutenství
- změněná chuť k jídlu
- zaujetí bolestí
- hledání alternativních řešení, způsobů léčby, které by umožnily úlevu a zvládnutí bolesti

Určující znaky - objektivní

- výskyt pozorovatelných projevů bolesti (ochranné chování, výraz bolesti v obličeji, podrážděnost, zaměřenost na sebe, neklid, deprese)
- atrofie postižených svalových skupin
- změny tělesné hmotnosti
- omezené interakce s lidmi
- reakce navozené sympatickým nervovým systémem (teplota, chlad, změny držení těla, polohy těla, přecitlivělost)
- anorexie

Očekávané výsledky

- pacient vyjadřuje verbálně i neverbálně úlevu, dosažení pohody
- pacient mění chování (životní styl) a využívá možnosti léčby
- pacient nerušeně spí
- pacient dosahuje co nejlepší kvality života
- rodina se přizpůsobuje vzniklé situaci
- rodina spolupracuje při zvládnání bolesti

Ošetřovatelské intervence

posouzení příčin a souvisejících faktorů

- posud' důkladně bolest a její projevy
- posud' možné patofyziologické či psychologické příčiny bolesti
- posud' emocionální, fyzickou složku individuální situace
- zvaž úlohu kulturních faktorů, které ovlivňují způsoby vyjádření bolesti
- vezmi v úvahu věk a pohlaví pacienta
- zhodnot' současné i minulé užívání analgetik
- posud' chování pacienta a míru maladaptace (izolace, hněv, podrážděnost)
- urči individuální práh bolesti u pacienta
- zjistí trvání bolesti

Ošetrovateľské intervence

prováděcí intervence

- povšimni si vlivu bolesti na způsob života
- vysvětli pacientovi možnosti nefarmakologických metod zvládnání bolesti
- zajisti podávání farmak dle ordinace lékaře
- připrav pacienta na cílené výkony (např. blokáda nervů)
- průběžně hodnot' plán léčby bolesti, sleduj účinky medikamentů

Posílení zdraví

- pomoz rodině pozitivně posilovat a povzbuzovat pacienta
- upozorni pacienta i jeho blízké na rizika nevyzkoušených a nemedicínských postupů